

Романова О. О.,

Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТА У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)

Статтю присвячено проблемі навчання фахової української мови у ВНЗ. Розглянуто визначення понять “компетентність” та “компетенція”. Проаналізовано ключові компетентності та фактори формування комунікативних компетентностей студентів.

Ключові слова: мовна компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, ключові компетентності.

Статья посвящена проблеме обучения профессиональному украинскому языку в ВУЗах. Рассмотрены определения понятий “компетентность” и “компетенция”. Проанализированы ключевые компетентности и факторы формирования коммуникативных компетентностей студентов.

Ключевые слова: языковая компетентность, коммуникативные компетентности, компетенция, компетентностный подход, ключевые компетентности.

The article covers the problem of professional Ukrainian language teaching in higher educational establishments and definitions of “competence” and “capacity” concepts. Key capacities and formulation factors students’ communicative competence of are analyzed.

Key words: linguistic competence, communicative competence, capacity, competence approach, key capacities.

Розвиток мови як засобу спілкування залежить, безумовно, від ставлення до мови в суспільстві, від оволодіння нею всіма її членами.

Підготовці студентів до використання знань з української мови в реальних життєвих ситуаціях сприяє методика комунікативно орієнтованого викладання мови.

Комунікативно орієнтоване навчання мови має на меті не тільки дати практичні знання, а й розвинути розуміння того, як ці знання використовуються для спілкування. Вищими навчальними закладами України прийнята мовна концепція, яка передбачає глибоке оволодіння основами ділового спілкування, досягнення високого рівня комунікативної компетенції (мовленнєвої, мовної та соціокультурної), запроваджене вивчення курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)”.

Курс “Українська мова (за професійним спрямуванням)” направлений на підвищення мовної освіченості студентів, культурного рівня майбутньої української інтелігенції та сприянню гуманізації освіти. У рамках цього курсу відбувається формування комунікативних компетентностей студентів.

Мета статті – проаналізувати проблеми формування комунікативних компетентностей студента.

Сьогодні соціуму потрібні не всезнайки та базики, а фахівці готові до включення в подальшу життєдіяльність, здатні практично вирішувати життєві та професійні проблеми, що виникають перед ними. Головним завданням є підготовка випускника такого рівня, який потрапивши в проблемну ситуацію міг знайти декілька варіантів її вирішення, обрати раціональний спосіб, обґрунтувавши своє рішення. Потрібно створити умови для якісного навчання. Впровадження компетентнісного підходу – це важлива умова підвищення якості освіти. Придбання життєво важливих компетентностей дає людині можливість орієнтуватися в сучасному суспільстві, формує здатність особи швидко реагувати на запити часу.

Компетентнісний підхід в освіті залежить від особово-орієнтованого підходу до освіти, оскільки торкається особи студента і може бути реалізованим і перевіреном тільки у процесі виконання конкретним студентом певного комплексу дій.

Що таке “компетенція” і “компетентність”? Поняття “компетенція” та “компетентність” не є тотожними. Компетенція означає коло питань, в яких людина добре поінформована, має знання та певний досвід. Наприклад: освітня компетенція студентів, педагогічна компетенція викладача, медична компетенція лікаря і так далі. Компетентний – 1) що знає, обізнаний; авторитетний в певній галузі; 2) фахівець, що володіє компетентністю. Іншими словами, компетентність – це здатність встановити і реалізувати зв’язок між “знаннями – уміннями” і ситуацією. Компетенції – це мета (поставлена перед людиною), а компетентності – це результати. Компетентний фахівець, компетентна людина – це дуже вигідна перспектива. Отже, “компетенція” є похідним від поняття “компетентність” й визначає сферу застосування знань, умінь і навичок людини, в той час як “компетентність” є семантично первинною категорією й представляє собою їх сукупність, систему, певні знання.

Поняття “компетентність” знаходиться нині в епіцентрі світової думки тому що, воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії школи, життєвих результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності знаходиться ідея виховання компетентної людини й працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання, й бере на себе відповідальність за певну діяльність.

О. Селіванова поняття “комунікативна компетенція” окреслює як “здатність мобілізувати різноманітні знання мови (мовну компетенцію), паравербальних засобів, ситуації, правил і норм спілкування, соціуму, культури для ефективного виконання певних комунікативних завдань у відповідних контекстах чи ситуаціях” [5, с. 233].

Отже, компетентність = мобільність знань + гнучкість методу + критичність мислення. Формування у студентів ключових компетентностей у навчальному процесі називається компетентнісним підходом. Із позицій компетентнісного підходу основним безпосереднім результатом освітньої діяльності стає формування ключових компетентностей.

Під ключовими компетентностями розуміється багатомірне утворення, яке належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів та є спеціально структурованим комплексом якостей особистості. Ключові компетентності визначають основний склад найбільш загальних понять, які повинні бути деталізованими у комплексі знань, вмінь, спроможностей, цінностей та відносин у загальногалузевих структурах та життєвих сферах студентів. За своїм характером ключові компетентності є наскрізними й формуються у процесі вивчення загальноосвітніх і фахових дисциплін та у процесі виховання [3, с. 23].

До ключових компетентностей відносяться: пізнавальна, особова, самоосвітня, соціальна компетентність та компетентне відношення до власного здоров'я.

Л. Мацько на користь комунікативного навчання проголошує: “Нині постає проблема інтенсифікації навчального процесу і зокрема навчання мови як основного каналу інформації, яким користується уся освітньо-виховна система” [2, с. 11]. С. Пассов також визнає комунікативний метод провідним у практичній мовленнєвій освіті, оскільки він “допомагає засвоїти мову як засіб спілкування на основі практичного застосування мовного матеріалу, розширення та поглиблення пізнавальних здібностей студентів. Саме комунікативний метод передбачає, що процес навчання спілкування відбувається як моделювання самої комунікації” [3, с. 114].

Розв'язання будь-якої проблеми потребує синтезу дисциплінарних знань, набутих на основі міжпредметності. Однак не можна розглядати проблему міжпредметних зв'язків тільки як співвідношення між двома та більше навчальними дисциплінами, які передбачають взаємне використання і збагачення загальних для них знань, умінь та навичок. Здійснення цих зв'язків передбачає цілеспрямоване використання всього арсеналу форм, методів, прийомів, педагогічних засобів, які допомагають виявити нові можливості кожного з них, а також визначити спільне й специфічне у їх використанні при викладанні різних навчальних предметів.

Українська мова (за професійним спрямуванням) як навчальна дисципліна певною мірою пов'язана практично з усіма навчальними дисциплінами. Така міждисциплінарна інтеграція є умовою розвитку пізнавальної діяльності студентів і відкриває шлях до отримання професійно значущої інформації, а отже створює передумови для усвідомлення необхідності оволодіння українською мовою (за професійним спрямуванням) в економічному закладі, що є важливим стимулятором підвищення інтересу до цього предмета.

На основі комунікативних умінь і навичок встановлюється комунікативна компетентність як здатність користуватися мовою залежно від ситуації. На заняттях доцільними будуть такі форми і методи роботи зі студентами: оглядові та евристичні лекції, семінари-коловіуми, самостійне вивчення навчальної літератури та виконання індивідуальних контрольних робіт, передбачених навчальним планом; робота з довідниковими джерелами, зокрема з Інтернет-ресурсами; завдання на мовне вправління (різноманітні вправи (значною мірою для самостійної роботи), тести, складання конспектів, анотацій, рецензій); завдання дослідницько-пошукового характеру, спрямовані на розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь; корекція та редагування текстів; моделювання ситуацій; виконання проблемно-пошукових завдань; підготовка повідомлень, доповідей, рефератів, виступів у науковому стилі; участь у предметних олімпіадах, конкурсах. Вправи творчого спрямування повинні бути складними і передбачати більшу самостійність студента при їх виконанні. Доцільним є застосування вправ порівняльно-зіставного типу, що допомагають студентам відчути специфіку понять, ілюструють особливості нормативного фахового мовлення порівняно з розмовно-побутовим. Найбільш доцільним для формування мовленнєвої фахової компетенції є використання текстів зі спеціальності. Бо на рівні тексту професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання в певних робочих ситуаціях, а не як сукупність розпорошених лексем та синтагм.

Студентська молодь Харкова спілкується переважно російською мовою. Використовуючи українську мову в окремих ситуаціях спілкування, мовці допускають ряд мовленнєвих помилок. На жаль, місцеві ЗМІ не є прикладом для наслідування: уже кілька років телереклама переконує харків'ян, що в будівельному супермаркеті встановлено “самі низькі ціни”, тексти реклам, розміщені в метро, у магазинах і на постерах міста Харкова теж свідчать про безграмотність, наприклад, “В магазині представлений широкий асортимент, У нас самі низькі ціни, Відкрит новий автосалон тощо”. Студенти фотографують, приносять такі реклами на заняття, редагують їх і підсумовують, що реклами такого типу вказують на непрофесійність керівників підприємств, які дозволили надрукувати тексти із грубими помилками. “Найпопулярнішою” помилкою є неправильне відмінювання українських прізвищ тощо.

Професійна сфера є найбільш сприятливою для функціонування української мови. Нею студенти-харків'яни найчастіше послуговуються під час спілкування на навчально-професійні теми, що зумовлено тенденціями, які почали порівняно недавно виявлятися у вищих навчальних закладах у зв'язку з переведенням викладання навчальних дисциплін українською мовою. Це знаходить підтвердження і в матеріалах, зібраних методом інтерв'ю. Так, студенти економічного факультету ХТЕІ КНТЕУ, які однаково добре володіють українською та російською мовами, зазначають, що, спілкуючись в основному російською, відповідають на практичних заняттях, семінарах, коловіумах, екзаменах тією мовою, якою читається відповідний теоретичний курс. Російськомовні студенти зазначали, що спочатку намагалися, конспектуючи лекцію, перекладати її з української мови російською. Але оскільки ця робота вимагала додаткового часу, частина речень записувалася українською мовою, у результаті чого в конспекті запанував своєрідний суржик у письмовому варіанті. Це стимулювало студентів до запису лекцій українською мовою й одразу зняло психологічне напруження. Наступним логічним кроком стало україномовне спілкування з викладачем на семінарах та коловіумах. Як бачимо, одержані результати засвідчують певну залежність мовної поведінки інформанта від теми розмови в тому випадку, якщо у свідомості закріплюється зв'язок “тема – мова”. Таким чином, можна зі значною долею впевненості стверджувати, що дисципліна “Українська мова (за професійним спрямуванням)” дозволяє не лише підтримати наявні україномовні тенденції у навчально-професійному спілкуванні, а й сприяє засвоєнню оптимальних способів оперування мовою як рядком досягнення успіху в професійній сфері.

Для успіху сучасній людині потрібно володіти мистецтвом комунікації, тобто мати відповідну комунікативну компетентність. Лише зацікавивши студентів їх майбутньою спеціальністю, ми зможемо привити любов до української мови та отримати національно свідомих, мовленнєво компетентних фахівців, що зможуть досягти особистісного і професійного самовизначення та домогтися самореалізації.

Отже, застосування в навчальному процесі розглянутих методів і прийомів формування комунікативних компетентностей дасть змогу студентам нефілологічних спеціальностей розширити, активізувати й закріпити словниковий запас фахових лексем, що водночас інтенсифікує навчальний процес, наблизить його до умов реальної професійної діяльності, підвищить ефективність формування культури фахової мови майбутніх спеціалістів нефілологічних спеціальностей на практичних заняттях.

Література:

1. Махмутов М. И. Современный урок / М. И. Махмутов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Педагогика, 1985. – 184 с.
2. Мацько Л. І. Текст як об'єкт лінгводидактики в аспекті проблеми мовної освіти / Л. І. Мацько // Вісник Черк. нац. ун-ту ім. Б. Хмельницького. – Вип. 54. – Черкаси: Черкас. нац. ун-т, 2004. – С. 12-18.
3. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – [2-е изд.]. – М. : Просвещение, 1991. – 233 с.
4. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.